

RENDSZERVÁLTÁSOK KORTÁRSA ÉS KUTATÓJA

Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára

Főszerk.: Erdődy Gábor, szerk.: Feitl István–Sipos Balázs–Varga Zsuzsanna

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 558 o.

Izsák Lajos professzort 2013. március 8-án az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar épületében köszöntötték kollégái, tanítványai, barátai, tisztelői — bármennyire hihetetlen is ez — hetvenedik születésnapja alkalmából. E hosszú és gazdag tudósi pálya meghatározó intézménye a jeles eseménynek is otthont adó ELTE: Izsák Lajost egyetemi tanulmányait is itt végezte, egészen 1967-ig (történelem szakon), majd rögtön ezt követően a Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék munkatársa lett. Szakmai és emberi kvalitásait jelzi: azóta is oktat ezen a tanszéken. Az is sokatmondó adat, hogy egykori témavezetettjei közül a mai napig összesen tizenketten szereztek tudományos fokozatot. A történelemtudomány kandidátusi fokozatát 1980-ban, a történelemtudomány doktora címet 1993-ban szerezte meg. Később az egyetem oktatási és tudományos, majd tudományos rektorhelyettese, a Történeti Intézet igazgatója is volt. Közismert: fő kutatási területe Magyarország 20. századi története, különösen az 1944 utáni korszak politikatörténete. Könyvek (angol és orosz nyelvűek is), tanulmányok egész sora jelzi elhivatottságát, és számos szakmai kitüntetés: például a Szent-Györgyi Albert-díj (2006), de a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjével is kitüntették (2003).

Az ünnepeltet a kötet bemutatóján köszöntette Mezey Barna, az ELTE rektora, Dezső Tamás, a BTK dékánja; Erdődy Gábor, az Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék vezetője, az ELTE rektorhelyettese; Glatz Ferenc akadémikus, az Magyar Tudományos Akadémia volt elnöke. Az ünnepségnek része volt, hogy a születésnap alkalmából készített tanulmánykötetet az egyik szerkesztő, Sipos Balázs ismertette a jelenlevőknek. Az alábbiakban erről a kiadványról szólnék.

Nincs könnyű helyzetben a recenziens, ha olyan műfaj egyik kötetének ismertetésére vállalkozik, mint egy születésnapi köszöntő. Ennek nehézséget az adja, hogy az ilyen könyvekben a témák még inkább polarizáltak, mint egy-egy konferenciakötet esetében, jóllehet, a „szórás” gyakorta azoknál is széles. A tematikus tanulmánykötetekkel ellentétben az ilyen kiadványoknál minden szempontból jóval tágabb az érintett szerzői kör is: a tudomány, a kutatás, az oktatás különféle területein működő, más-más nemzedékekhez tartozó, az ünnepelttel más-más emberi és szakmai kapcsolatokat ápoló szerzők tisztelegnek benne írásaikkal. Ez minden ilyen könyv esetében igaz, de különösen megnő a fentiek jelentősége egy olyan, fél évszázadot átfogó aktív kutatói és oktatói pályára visszatekintő tudós, mint Izsák Lajos esetében.

Ebből adódnak aztán a veszélyek is: legfőbbképpen az, hogy a szórt tematika révén széteső kötet születik, amit nem fog egybe vezérfonal, nincs logikája, íve, szerkezete. Ilyenkor adódik az, hogy a szerkesztő(k) a legkényelmesebb, ugyanakkor a szakmailag legkevésbé elfogatható megoldást választják: ABC-sorrendbe rendezik a beérkezett kéziratokat.

Tehát a „festschrift-jellegű kötetek” összeállításának számos buktatója lehet, amelyek egy részét a leggondosabb szerkesztői munka révén is nehéz elkerülni. E kötet azonban azt bizonyítja, hogy kellő odafigyeléssel ez nem lehetetlen.

Kezdve az elejénél: a mutató külsejű, izlésesen elegáns és visszafogott, korántsem harsány címlap (a borítótér Váraljai Nóra, a tipográfia Anders Tibor munkáját dicséri) már magában felhívja a figyelmet a keményborítású kötetre. A címválasztás is szerencsés, találó, ugyanakkor frapánsan és karakteresen jellemzi Izsák Lajost és történelmi érdeklődését. Ha valamit mégis hiányolhatok némiképp, az egy fotó az ünnepeltről. Ám ez semmit nem von le a kötet értékéből, amelynek szerkesztői munkája a Köszöntőt is jegyző Erdődy Gábort, továbbá segítőt Feitl Istvánt, Sipos Balázs és Varga Zsuzsát jegyzi.

A kiadványt a főszerkesztő által írt személyes hangú Köszöntő vezeti be, felidézve a jeles alkalmat, Izsák Lajos hetvenedik születésnapját, egyúttal röviden áttekintve az ünnepelt tudományos pályafutását is. Ám még a köszöntőt is előzi a Tabula Gratulatoria: a hosszú névsor önmagáért beszél, kiválóan példázza az Izsák Lajost övező széleskörű elismerést.

Ami a kötetbe foglalt tanulmányokat illeti, azokat a szerkesztők logikus módon, de nem túlzottan feszes szerkezetben rendezték össze. Ennek oka az hogy a szerzői gárda (több mint félszázan ragadtak tollat/klaviatúrát, hogy megjelenjen írásuk a kötetben) annyira tág körből került ki, hogy korántsem „csak” Izsák Lajos kutatási témáit, kutatási korszakát reprezentálják. Összesen hét blokkba fogták tehát össze témák szerint az írásokat a szerkesztők.

Az első számú rendező elv a kronológia volt, így a kötet a Magyar történelem 1900-ig című fejezettel indul. Itt összesen kilenc írást olvashatunk, amelyek témája igen széles horizonton feszül: éppúgy olvasható itt jogtörténeti írás (Mezey Barna tollából például), mint agrártörténeti (Orosz Istvántól).

A második blokk a Magyarország története, 1900–1945 címet kapta. Itt már összesen 15 tanulmányt olvashat az érdeklődő. Az írások itt is meglehetősen vegyes tematikát ölelnek fel, reprezentálva azt a széles kutatói kört, amely valamilyen módon kapcsolódik Izsák Lajoshoz. Csupán kiragadott példák: Tökécski László Jászi Oszkáról írt, míg Vida István a Független Kisgazdapárt szervezeti felépítéséről.

A harmadik fejezet már tematikus, a határon túli magyarok kérdéséről szól hat tanulmány erejéig, így például Glatz Ferenc írása szól az államok közötti magatartáskódexről a közép-kelet-európai kisebbségpolitikában.

22 írást tartalmaz a negyedik rész: ez Magyarország 1945–1956 közötti történetét tárgyalja. Látnivaló: a szerzői kör még inkább tágul. A tematikákat illetően ismét széles körről beszélhetünk: Máthé Gábor a Gazdasági Főtanácsról (1945–1949) írt, Csorba László az 1948. évi iskolaállamosítási törvényt elemzi, míg Szabó Csaba a korszak egyházpolitikáiról fogalmazta meg gondolatait.

Összesen 13 olyan szerző volt, aki Izsák Lajos szűkebb kutatási területéből merített írással jelentkezett a kötet lapjain. Ez a fejezet a Magyarország története, 1956–2006 címet viseli. Itt olvashatjuk például Erdődy Gábor írását arról, miként ítélte meg a Horthy-rendszert és Horthy Miklós személyét Antall József vagy Földes György tanulmányát 1956 antisztálinista jellegéről.

Az egyetemes történettel foglalkozik az utolsó előtti tematikus blokk, összesen kilenc tanulmány erejéig. Székely Gábor például a Kirov-gyilkosságról írt, míg Fischer Ferenc Wilhelm Heye német tábornok 1929. évi nem hivatalos dél-amerikai útjáról.

Az utolsó blokk a historiográfia irányába tereli az érdeklődést, címe: A történetírás története és elmélete. Itt is épp kilenc tanulmány olvasható, Pritz Pál például 20. századi magyar politikai példájával élve a személyiség és történelem viszonyát világítja meg, de külön érdemes kiemelni ebből a fejezetből Feitl István írását, amelynek címe: Adalékok Izsák Lajos munkásságának historiográfiájához.

Természetesen a külön kiemelt írások csupán példa gyanánt szolgálnak, megvillantandó a kötet tematikájának gazdagságát. Látható: döntően a magyarországi 20. századi viszonyokkal foglalkozó tanulmányok kaptak helyet a kötet lapjain. Mégis bizton állítható, hogy bármelyik történeti korszak után érdeklődő történész vagy nem szakmabeli is fellelhet olyan írásokat benne, amelyek felkeltik figyelmét. Sőt bizonyosan több olyan tanulmány is megjelent a könyvben, amelyek megkerülhetetlen szakirodalomná fog érni egy-egy adott témában egészen rövid időn belül. Az Izsák Lajos iránti tiszteletnek ez is fokmérője.

A tanulmányokat az ünnepelt műveinek bibliográfiája követi 2012-vel bezárólag: első írása 1969-ben látott napvilágot, azóta pedig minden éve termékenynek bizonyult. Nemzetközi ismertségét jelzik cseh, lengyel, orosz, német és angol nyelvű írásai. A kötetet — megszokott módon — a szerzők névsora zárja le.

Nem kérdés, komoly és megfeszített munka ennyi szerző ennyiféle írását összegyűjteni, kötetbe rendezni, logikus egységekké formázni, a tanulmányokból egyedi arcú, de mégis egységes kötetet létrehozni. Ezzel együtt fölösleges volna vitatni, hogy némileg egységesebb szerkesztés a kötet értékét még inkább növelhette volna: ennek elmaradása nyilván az idő sürgető voltában keresendő. Ez teljesen érthető, hiszen születésnap, azaz alkalmi kiadványról van szó. Olyan könyv született, amely válogatott szaktanulmányok gyűjteménye, és az egyetemi oktatásban, a további történeti kutatásokban maximálisan hasznosítható.

Katona Csaba